

Pályázat nyelvi napló készítésére középiskolás diákok és diákcsoportok számára

Kedves Diákok!

Biztos megesett már veletek olyan, hogy félreértettétek valakinek a közlését, kijavítottátok egy társatok beszédét, vagy egyszerűen csak felfigyeltetek valamilyen nyelvi jelenségre: például megtetszett valakinek a szóhasználata, hallottatok valami kreatív, újszerű szólást, vagy valaki furcsán ragozott egy szót, szokatlan szórendet használt, a megszokottól eltérően ejtett ki valamit, vagy nem a helyzethez illő köszönésformát használt.

Pályázatunkban olyan nyelvi naplókat várunk, amelyekben olyan nyelvi jelenségeket, nyelvi megfigyeléseket kell lejegyeznetek, amelyekre valamiért felfigyeltetek. Lehetnek érdekes, vicces, furcsa, megdöbbentő, bántó, elgondolkodtató nyelvi helyzetek, kifejezések, olyanok is, amikor nagyon tetszett Nektek egy-egy nyelvi megoldás, vagy olyanok, amikor furcsának, szokatlannak találtátok valaki megszólalását, vagy amikor éppen hogy nem tetszett az, amit hallottatok, vagy éppen „beszölt” valaki a nyelvhasználatokra.

A pályázatban arra vagyunk kíváncsiak, hogy Ti hogyan gondolkodtok a nyelvről, hogyan élitek meg és értelmezték annak sokszínűségét. Ezért arra kérünk Titeket, hogy a naplókban azt jegyezzétek fel, hogy az adott nyelvi jelenség mennyire illeszkedik az adott szituációhoz, Ti hogyan értékeltétek, értelmeztétek őket, szerintetek milyen használati értékük, szerepük van. Egy-egy nyelvi jelenség leírása során ne azt mérlegeljétek tehát, hogy mi a „helyes” és mi a „helytelen”, hanem azt, hogy az adott helyzetben az adott közlés miért éppen úgy hangozhat el, fogalmazódhat meg.

A nyelvi naplóban olyan nyelvi vonatkozású eseményeket írjatok le, amelyek vagy közvetlenül veletek történtek meg, vagy amelyeket barátaitoktól, családtagjaitoktól, ismerőseitektől hallottatok, és érdekesnek találtatok. Az esemény leírásán kívül bármilyen érdekesnek, figyelemre méltónak tartott nyelvi jelenséggel kapcsolatos észrevételeket is megfogalmazhattok.

A pályázók köre: a pályázatokat középiskolásoktól várjuk, pályázni lehet egyénileg, illetve 2-4 fős csoportokban is.

Formai és terjedelmi követelmények: A nyelvi naplónak legalább 10 bejegyzést kell tartalmaznia. Az egyes naplóbejegyzések a következőképpen épüljenek fel:

- A megfigyelt nyelvi jelenség időbeli, térbeli és társas behatárolása (helyszín és időpont, résztvevők)
- A megfigyelt nyelvi jelenség leírása
- A megfigyelt nyelvi jelenség elemzése, értelmezése: miért figyeltetek fel a nyelvi jelenségre, tetszett vagy éppen ellenkezőleg; miért találtátok azt humorosnak, ötletesnek, vagy miért nem tetszett; mi okozta a félreértést, kommunikációs zavart, milyen szerepe volt az adott helyzetben annak a kifejezések stb.

A legalaposabban összeállított, a nyelvi jelenségeket kifejtően értelmező nyelvi naplókat könyvajándékkal és könyvutalvánnyal jutalmazzuk. A nyertesek lehetőséget kapnak arra, hogy munkájukat az Eszterházy Károly Egyetem Szarvas Gábor Tehetségműhely 2021. áprilisi tudományos diákköri ülésén bemutassák.

A pályázatok beküldési határideje: 2021. április 11.

E-mail-cím: magyar.nyelveszet@uni-eszterhazy.hu

A naplók értékelését az alábbi szempontok alapján végezzük:

- az adatok hitelessége, az adatolás pontossága;
- az értelmezés kifejtettsége;
- az értelmezésben használt érvelés;
- az értelmezésben megmutatkozó nyelvi, grammatikai tudás;
- az értelmezésben érvényesülő nyelvszemlélet (az adott közléshelyzetben játszott szerep, a használat okainak, céljainak, működésének magyarázata, nem a helyesség-helytelenség mérlegelése).

Mintabejegyzések a nyelvi naplókhoz

1. Nyelvi játék a rövidítéssel

1.1. A megfigyelt nyelvi jelenség időbeli és térbeli behatárolása (helyszín és időpont)

2015 körül, nagyváros (Miskolc), rövidített felirat, illetve a felirathoz kapcsolódó magyarázat

1.2. A megfigyelt nyelvi jelenség leírása

Középiskolás éveimben láttam egy évfolyamtársam táskájára írva, hogy „HLST”. Nem tudtam, mit jelenthet, más dolgok is voltak a táskára írva, gondoltam, a „HLST” egy punk- vagy metálzenekar lehet. Egy alkalommal aztán meghallottam, amint ez az évfolyamtársam beszélgetett saját baráti társaságával, s hangosan is kimondták ezt a mozaikszónak, zenekarnévnek gondolt valamit: „háelesté”. Fejemhez kaptam, nagyot csaptam a homlokomra, hiszen a kontextusból azonnal kihámoztam a szó jelentését, rájöttem, hogy a betűkombináció egy nyelvi poén, az egész egy mondatot rejt: Há' elesté' (hát elestél)!

1.3. A megfigyelt nyelvi jelenség elemzése, értelmezése

A barátokkal, kortársakkal való kommunikációban nagyon sok rövidítést, mozaikszót használunk. Ezek a betűkombinációk rejthetnek tulajdonneveket is, közneveket is, néha azonban egész mondatokat, teljes közléseket is helyettesíthetnek. A megfigyelt esetben mivel egy táskán láttam a rövidítést, valamilyen tulajdonnévi elemnek gondoltam az írásbeli formát, azonban a rövidítés kiejtett, hangzó változata egyértelművé tette, hogy egy teljes mondat játékos lejegyzéséről van szó. A szóbeli és írásbeli megformálás viszonya ebben az esetben azért is érdekes, mert a leírt forma mutatja a beszélt nyelvnek azt a sajátosságát, hogy a szó végi mássalhangzókat nem ejtjük ki.

2. Köszönésformák megfelelő használata

2.1. A megfigyelt nyelvi jelenség időbeli és térbeli behatárolása (helyszín és időpont), a résztvevők leírása

Nyíregyháza, 2010. szeptember, lány tanuló, tanárnő közötti köszönés

2.2. A megfigyelt nyelvi jelenség leírása

Általános iskola 8. osztályában történt, hogy egyik tanárnőnek köszöntem, hogy *csókolom*, majd visszaválaszolt, hogy *én is*. Ezután közölte velem, hogy elég nagy vagyok már ahhoz, hogy ne így köszönjek másoknak, és inkább a „jó reggelt”, „jó napot” kifejezéseket használjam. Attól a naptól kezdve soha senkinek nem mondtam, hogy „csókolom”.

2.3. A megfigyelt nyelvi jelenség elemzése, értelmezése

A köszönések, üdvözlések a szólásokhoz hasonlóan gyakran eltávolodnak eredeti, szó szerinti jelentésüktől, a gyakori használat miatt pedig rövidülhetnek is. Ilyen a *Csókolom* köszönésforma is, ugyanis a *Kezét csókolom* üdvözlésből rövidült, és használatakor már nem érvényesül az eredeti jelentése. Még arra sem feltétlenül gondolunk a hétköznapi használata során, hogy egy egyes szám első személyű igét használunk, egyszerűen csak megszokott fordulatként alkalmazzuk. A megfigyelt eset azért érdekes, mert a tanárnő válasza felhívta a figyelmet arra, hogy itt egy ilyen cselekvést kifejező ígéről van szó. Ezt a köszönést emellett általában kisgyerekek használják felnőttekhez fordulva, a tanárnő válasza azért illetlenségi figyelmeztetés is egyben, hogy ebben az életkorban már nem ez a szokásos köszönés.

3. Iktelen igék ikes ragozása, nyelvjárási eltérések

3.1. A megfigyelt nyelvi jelenség időbeli és térbeli behatárolása (helyszín és időpont), a résztvevők leírása

Sopron, 2013. szeptember, lány tanuló és osztálytársai testnevelésórán

3.2. A megfigyelt nyelvi jelenség leírása

Ebben az évben költöztünk a családommal Budapestről Sopronba. Nagyon izgatott voltam, hiszen nem csak új lakhelyem, de új iskolám is lett. Az első pár héten nem igazán társalogtak velem az új osztálytársaim, de egy idő után azért megtört a jég. Volt néhány furcsaság a beszédükben, amiknek nem tulajdonítottam nagy szerepet, például hogy másképp ejtenek bizonyos hangokat, vagy hogy vannak olyan kifejezések arrafelé, amik nyilvánvalóan az ő kultúrájukra jellemző, például ételek nevei, vagy helyi terek, utcák, amiknek valamilyen más nevet adnak az ott élők. Ez természetesen nem is nagyon szűrtak szemet – vagy fület. De az egyik alkalommal testnevelésórán labdajátékokat játszottunk, és a fiúk a röplabdát dobálták. Az egyik osztálytársam felkiáltott: „Ne dobáljátok már ilyen vadul, mert összevissza pattanik a labda, és

eltalál valakit!” A *pattanik* szóra felkaptam a fejem, mert annyira szokatlan volt az *-ik* vég, hiszen én világletemben úgy használtam, hogy *pattan*. Megkérdeztem a fiút, hogy miért így mondja, mire kérdőn nézett rám, hogy: hogyan lehet máshogy mondani? Végül kiderült, hogy Sopron egész területén és vonzáskörzetében a labda nem *pattan*, hanem *pattanik*.

3.3. A megfigyelt nyelvi jelenség elemzése, értelmezése

Az egyes nyelvjárások között főként a hangtani és a szókincsbeli különbségek a legfeltűnőbbek, de ebben az esetben éppen egy alaktani (igeragozási) sajátosság figyelhető meg. Ahogy Szabó Géza Regionális szókészleti kutatás Szombathelyen című tanulmányából megtudhatjuk, a nyugat-dunántúli nyelvjárási régió egyik jellemzője hogy főként a kijelentő módú, jelen idejű, egyes harmadik személyű, főként hangutánzó igéken megjelenik az *-ik* végződés: *durranik*, *huppanik*, *pattanik*, *robbanik*, míg ezeket a köznyelvben nem ikesen ragozzuk. Ezért annak, aki az ország más részén él, szokatlanul hangzik ezeknek az igéknek az ikes ragozása. Aki pedig ikesen ragozza ezeket az igéket, azokról ki lehet találni, hogy nagy valószínűséggel Nyugat-Dunántúlról származik. Érdekes, hogy az, ahogy beszélünk, azt is elárulja, hogy kik vagyunk, honnan származunk.

Felhasznált irodalom

Szabó Géza 1980. Regionális szókészleti kutatás Szombathelyen. *Vasi Szemle* 34/1–4: 104–139.

4. Idegen szavak ingadozó kiejtése

4.1. A megfigyelt nyelvi jelenség időbeli és térbeli behatárolása (helyszín és időpont), a résztvevők leírása

Eger–Budapest távolsági busz, 2018. március, két idősebb hölgy beszélgetése

4.2. A megfigyelt nyelvi jelenség leírása

Egerből épp Pestre utaztam vissza, amikor a távolsági buszon hallottam két idős hölgy beszélgetését. Az egyik hölgy azt mondta: „Szerintem a Lidlt azt [lidül]-nek kell ejteni, hiszen tudod, ott van az a másik szó is, hogy retikül, és ott is ü betű van az i előtt.”

Erre a másik hölgy: „Nem, nem. Gondolj bele, az Aldit is [aldi]-nak mondod, tehát ezt is [lidli]-nek kell mondani.”

4.3. A megfigyelt nyelvi jelenség elemzése, értelmezése

Már máskor is megfigyeltem, hogy bizonyos szavaknak, főként az újabb idegen eredetű szavaknak, kifejezéseknek ingadozik a kiejtése, például az ismert videómegosztó oldal nevét valaki [jutyúb]-nak mondja, valaki meg [jutúb]-nak. A Lidl áruházlánc is külföldi (német) eredetű, többféleképpen ejtik, és ugyanezt megfigyeltem már az Auchan áruház kiejtésével kapcsolatban is.

A Lidlhöz hasonló szavak kiejtésével Horváth Péter Iván foglalkozik A guglizó szingli című cikkében. A magyar nyelv egyik szabályszerűsége, hogy a mássalhangzó-torlódás elkerülésére igyekeznek, például valamilyen ejtéskönnyítő magánhangzó betoldásával. A [lidli] ejtismód hasonlít a *nudli*, *prézli*, *szingli* szavainkhoz. Ebben az esetben az ejtéskönnyítő i magánhangzó a d és az l mássalhangzók után jelenik meg. Ugyanakkor más esetekben a két mássalhangzó közé is kerülhet az ejtéskönnyítő, ü-szerű magánhangzó, például a [valamilyen mássalhangzó] + l végződésű családnevek esetében: *Göbl*, *Ybl*, *Stróbl*. Hasonló ingadozás figyelhető meg a legismertebb internetes kereső nevének kiejtésével kapcsolatban is: egyesek [gügül]-nek, mások meg [gugli]-nak ejtik. – A Lidl áruház nevének létezik egy harmadik ejtészváltozata is, a [lid]. Itt a beszélők úgy próbálják meg kivédeni a mássalhangzó-torlódást, hogy a szó végi l hangot egyszerűen elhagyják.

Felhasznált irodalom

Horváth Péter Iván 2015. A guglizó szingli. In: *(Ny)elvi kérdések. 100 könnyed ismeretterjesztő cikk*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 173.) Inter Kht. – Tinta Könyvkiadó. Budapest. 122–123.

Ha kíváncsiak vagytok rá, miért is tarjuk fontosnak nyelvészként, magyartanárként a nyelvi naplót, a következő szakirodalmakból tájékozódhattok:

Domonkosi Ágnes – Ludányi Zsófia 2020. [Problémaalapú szemlélet az anyanyelvi nevelésben.](#)

In: Istók Béla – Lőrincz Gábor – Lőrincz Julianna (szerk.): Tankönyvkutatás – fordított tankönyvek – kétnyelvűség. A Variológiai kutatócsoport nemzetközi tankönyvkutató szimpóziumának előadásai. Selye János Egyetem. Komárom. 177–192.

Ludányi Zsófia 2020. [A nyelvi variativitás vizsgálata pedagógusjelölt hallgatók nyelvi naplóiban.](#) In: Lőrincz Gábor – Domonkosi Ágnes (szerk.): *Stílus – variativitás – műfordítás. Köszöntő kötet Lőrincz Julianna 70. születésnapjára.* Selye János Egyetem Tanárképző Kar. Komárom. 195–204.